અધ્યાય ૪૪
શ્રી સાઈનાથ-નિર્વાણ

શ્રી ગણેશાય નમઃ । શ્રી સરસ્વત્યૈ નમઃ । શ્રી ગુરુભ્યો નમઃ । શ્રી કુલદેવતાયૈ નમઃ । શ્રી સીતારામચંદ્રાભ્યાં નમઃ । શ્રી સદ્‌ગુરુસાઈનાથાય નમઃ ।

છેવટે બાબાના અંતિમ શબ્દોને માન આપીને તેમના પાર્થિવ દેહને વાડામાં જ પધરાવવાનું નક્કી થયું. એ ઓરડાની મધ્યે ખોદવાનું કામ શરૂ થયું. મંગળવારે સાંજે રાહતાથી પોલીસ સબ ઇન્સ્પેક્ટર આવ્યો અને અન્ય સ્થળેથી બીજા પણ આવ્યા. સૌએ આ વાત કબૂલ રાખી. બીજે દહાડે સવારે મુંબઈથી અમીરભાઈ આવ્યા અને કોપરગાવથી મામલતદાર આવ્યા. લોકોના મત બે પક્ષમાં વહેંચાયેલા જોયા. બહાર ખેતરમાં દફનાવવાનો કેટલાકનો આગ્રહ હતો. તેથી મામલતદારે મતગણતરી કરીને જોયું તો વાડામાં સમાધિ લેવનારાના મત પેલાના કરતાં બમણા હતા. છતાં આ બાબત કલેક્ટરને પૂછાવવાની તેની મરજી હતી. તેથી કાકાસાહેબ દીક્ષિત અહમદનગર જવા તૈયાર થયા. દરમ્યાન બાબાની પ્રેરણાથી પેલા લોકોનો મત પણ ફરી ગયો અને સર્વેએ એકમતે વાડામાં જ સમાધિ લેવડાવવાનું નક્કી કર્યું. તેથી બુધવારે સાંજે સરઘસ કાઢીને બાબાનો પાર્થિવ દેહ વાડામાં લઈ જવાયો અને મુરલીધર મંદિર માટે યોજેલા ગર્ભગૃહમાં જ યોગ્ય વિધિ સાથે તેને પધરાવવામાં આવ્યો. આમ બાબા પોતે જ મુરલીધર બન્યા અને આ વાડો બાબાનું મંદિર પવિત્ર સ્થાન બન્યું, જ્યાં આજે ભક્તો આવી શાન્તિ-આરામ પામે છે. બાબાની સર્વ ધાર્મિક ઉત્તરક્રિયા વિધિસર બાળાસાહેબ ભાટેએ તથા બાબાના પરમ ભક્ત પ્રસિદ્ધ ઉપાસની મહારાજે જ કરી. અહીં એટલું નોંધવું જોઈએ કે પ્રો. નારકેએ બાબાનું શબ બરાબર તપાસીને જોયું હતું તેથી જણાય છે કે છત્રીસ કલાક પડી રહ્યા છતાં દેહ અક્કડ થઈ ગયો નહોતો. પણ બધાં અંગ વળી શકતાં હતાં. જેથી તેમની કફની ફાડી નાંખ્યા વિના આખી જ ઉતારી શકાઈ હતી.

ઈંટ ભાંગી : બાબાના કૈલાસવાસ અગાઉ થોડા દહાડા પર તેની આગાહીનું એક અમંગળ ચિહ્ન નજરે પડ્યું હતું. મસીદમાં દિવસે એક જૂની ઈંટ પર બાબા ટેકો દઈને બેસતા અને રાત્રે એ ઈંટને અઢેલીને બેસતા. તે ઈંટ તેમનું આસન પણ બનતું. આ ઈંટ ઘણાં વર્ષ અખંડ રહી. એક દહાડો બાબાની ગેરહાજરીમાં મસીદનું ઝાડુ કાઢનાર છોકરાએ આ ઈંટ હાથમાં લીધી ત્યારે કમભાગ્યે ઈંટ હાથમાંથી સરકી ગઈ અને નીચે પડી. તેના બે ટુકડા થયા. જ્યારે બાબાને આ વાતની ખબર પડી ત્યારે તે ઈંટ માટે દિલગીર થતાં તેમણે કહ્યું, ''એ ઈંટ નહોતી, પણ મારું ભાગ્ય હતું, જેનો ભાંગીને ભુક્કો થયો.મારી એ જીવનભરની સાથી હતી. તેના પર બેસી હું આત્મચિંતન કરતો. મારા જીવ જેટલી એ મને વહાલી હતી. આજે તે મને છોડી ગઈ !'' વળી અહીં કોઈ પ્રશ્ન કરશે કે 'ઈંટ જેવી નિર્જીવ વસ્તુ માટે બાબાએ આવો શોક શા માટે કરવો જોઈએ ?' તેનો ઉત્તર એટલો જ છે કે સંતોના અવતાર નિરાધાર ગરીબ લોકોના રક્ષણાર્થે આ જગતમાં થાય છે અને લોક જોડે એકત્વ સાધી સામાન્ય લોકોની માફક જ તેઓ વર્તે છે. બહારથી બીજા લોકોની માફક જ હસે છે, રમે છે ને રડે છે પણ અંતરથી પોતાના જીવનહેતુ તથા ધર્મ પ્રત્યે સદા પૂરા જાગ્રત હોય છે.

૭૨ કલાકની સમાધિ : બત્રીસ વર્ષ પૂર્વે સને ૧૮૮૬માં સીમોલ્લંઘનનો એક પ્રયત્ન થયેલો. માગશર સુદી પૂનમના રોજ બાબાને દમનો હુમલો થયો.તે મટાડવા સારુ બાબાએ પ્રાણને ઊંચા લઈ સમાધિ ચડાવવાનું નક્કી કર્યું અને ભક્ત મહાળસાપતિને કહ્યું, ''મારો દેહ ત્રણ દિવસ જાળવજે. જો હું આવું તો બરાબર છે. પણ ન આવું તો આ દેહ પેલા મેદાનમાં દફનાવજો અને ત્યાં નિશાની-દાખલ બે વાવટા જોડજો.'' એટલું બોલી રાત્રે દસેક વાગે બાબા સમાધિસ્થ થઈ ગયા અને શ્વાસ તેમજ નાડી બંધ થઈ દેહમાંથી પ્રાણ ચાલ્યા ગયા છે એવું લાગ્યું. શિરડીના લોકો ત્યાં ભેગા થયા અને તપાસ કરી બાબાનો દેહ દફનાવવાનો વિચાર કરવા લાગ્યા. પણ મહાળસાપતિએ તેમને વારી રાખ્યા. ત્રણ દિવસ પૂરા થયા. એવામાં ત્રણ વાગે દેહમાં પ્રાણનો સંચાર દેખાયો. શ્વાસોચ્છવાસ ચાલુ થયો. પેટ હાલવા લાગ્યું. આંખ ઊઘડી. અંગ પહોળાં થયાં અને બાબા સચેત બન્યા.

આ ઉપરથી તેમજ બીજી વાતો પરથી વાંચકોએ સમજવાનું છે કે જે સાડા ત્રણ હાથની કાયામાં બાબાએ કેટલાંયે વર્ષો સુધી વાસ કર્યો અને તે પછી તે છોડી ગયા એ માત્ર દેહ જ બાબા હતા કે અંદર વસતો આત્મા બાબા હતા ? પંચતત્ત્વનો બનેલો દેહ ક્ષણભંગુર છે પણ અંદરનો આત્મા જ સત્ય, શાશ્વત અને અમર છે. આ પવિત્ર આત્મા જ મન-ઇન્દ્રિયોના નિયામક સત્ય બ્રહ્મ સાઈ છે. વિશ્વની દરેક વસ્તુમાં તે વ્યાપક છે. તેના વિનાનું એક પણ સ્થળ નથી. ચોક્કસ જીવનહેતુ પૂરો કરવા સારું જ તેમણે માનવી-દેહ ધર્યો હતો અને તે હેતુ પૂરો થયા પછી તેમણે આ દેહ છોડી દીધો અને પાછું પોતાનું અનંત સ્વરૂપ ધર્યું. પૂર્વે થયેલા દત્તપ્રભુ ગંગાપુરના શ્રી નૃસિંહસરસ્વતીના અવતાર જેવા જ, બાબા અવતર્યા હતા. તે બ્રહ્મસ્વરૂપ થયા એ તો એક દશ્ય જ છે. ખરી રીતે તે સજીવ તેમજ નિર્જીવ સર્વ વસ્તુમાં વ્યાપક છે તથા તેમના નિયામક અને ઈશ્વર છે. આજે પણ તેમનું સંપૂર્ણ શરણ પકડનારનો, સાચા હૃદયથી ભક્તિ સાથે તેમનું પૂજન કરનારનો એ જ અનુભવ છે.

જોકે આપણે બાબાની જીવંત મૂર્તિ દેખી શકતા નથી પણ શિરડી જઈએ તો સુંદર જીવંતસમ છબી મસીદમાં મૂકેલી જોવા મળશે. એ છબી બાબાના પ્રસિદ્ધ ભક્ત નામાંકિત કલાકાર શ્રી શામરાવ જયકરે તૈયાર કરેલી છે. ભક્તહૃદયી અને કલ્પનાશીલ યાત્રીઓને આજે પણ એ છબીનાં દર્શન કરીને બાબાનાં જ દર્શન કર્યાનો સંતોષ થાય છે. અત્યારે બાબા દેહધારી નથી છતાં પોતે સર્વત્ર વસે છે. પોતે દેહધારી હતા ત્યારે જેમ ભક્તોનું કલ્યાણ સાધતા હતા તેવું જ અત્યારે પણ કલ્યાણ સાધે છે. બાબા જેવા સંતનું મૃત્યુ જ થતું નથી. માનવી જેવા તે દેખાય છે ખરા, છતાં તે પોતે જ ઈશ્વર છે.

બાપુસાહેબ જોગનો સંન્યાસ : હવે શ્રી જોગના સંન્યાસનો વૃત્તાંત સાંભળો. સખારામ હરિ ઉર્ફે બાપુસાહેબ જોગ પૂનાના પ્રસિદ્ધ વારકરી વિષ્ણુબુવા જોગના કાકા થાય છે. સરકારી ઇજનેરી ખાતામાં તે સુપરવાઇઝર હતા. સને ૧૯૦૯માં પેન્શન પર છૂટા થયા પછી પત્ની સાથે શિરડી આવીને રહ્યા. તેમને કંઈ સંતાન નહોતું. એ દંપતીને બાબા પર પ્રેમ હતો, તેથી બાબાની સેવાપૂજામાં જ તે ઘણો સમય ગાળતા હતા. મેઘાના સ્વર્ગવાસ પછી બાબાની મહાસમાધિ

લગી મસીદમાં તેમજ ચાવડીમાં આરતીનો બધો વિધિ આ જોગના હાથે જ થતો હતો. વળી સાઠેના વાડામાં શ્રોતાઓ પાસે જ્ઞાનેશ્વરીનું તથા એકનાથી ભાગવતનું વાંચન તથા અર્થ કરવાનું કામ પણ તેમને જ સોંપ્યું હતું. ઘણા વર્ષની સેવા પછી શ્રી જોગે એક વાર બાબાને પૂછ્યું: ''મેં આપની સેવા દીર્ઘકાળ કરી. છતાં હજુ મારા ચિત્તને શાન્તિ કે સુખ નથી. સંતસમાગમથી પણ શાન્તિ કેમ ન મળી ? મારા પર આપની કૃપા ક્યારે થશે ?'' ભકતની આ પ્રાર્થના સાંભળી બાબા બોલ્યા, ''તારા સંચિત પ્રારબ્ધના દુષ્કર્મનાં ફળ સમય આવતાં નષ્ટ થશે. તારાં પાપ તેમજ પુણ્ય સર્વ બળીને ભસ્મ થશે. તું બધું વળગણ (આસક્તિ) છોડી દઈશ, લોભ તથા સ્વાદેન્દ્રિય જીતીશ. સર્વ વિઘ્ન પાર કરી સર્વભાવે ભગવાનની સેવા કરીશ અને ભિક્ષાપાત્રનો આશ્રય લઈશ (સંન્યાસી થઈશ) ત્યારે તારા પર કૃપા થયેલી સમજજે.''

થોડા સમય બાદ બાબાનાં વચન સાચાં પડ્યાં. તેનાં પત્ની ગુજરી ગયાં તેથી કશું સંસારી વળગણ રહ્યું નહિ અને તેમણે સંન્યાસ ગ્રહણ કર્યો.

બાબાનાં અમૃત જેવાં વચન : દયાળુ પ્રેમાળ સાઈબાબા ઘણી વાર મસીદમાં નીચેનાં મધુર બોધવચન સંભળાવતા હતા : ''જેને મારા પર અત્યંત પ્રેમ છે તે મારાં દર્શન સદા કરે છે. તેને મારા વિના સમગ્ર જગત ઉજ્જડ લાગે છે. મારા સિવાય બીજી કોઈ વાત જ તેને ગમતી નથી. તે નિરંતર મારું ધ્યાન ધરે છે અને સદા મારું નામ રટે છે. સમગ્ર ભાવે મારું શરણ પકડનારનો તેમજ મારું સ્મરણ કરનારનો હું દેવાદાર છું. તેમને મુક્તિ આપીને જ હું ઋણમુક્ત થઈશ. જેઓ નિત્ય મારું ચિંતન કરે છે, જે મારે ખાતર ભૂખ સહન કરે છે, જે પ્રથમ મને અર્પણ કર્યા સિવાય કશું જમતા નથી તેમનો હું તાબેદાર છું. માટે અહંત્વ તથા અભિમાન છોડી તેનો છાંટો પણ રહેવા દીધા સિવાય તમે અંતરમાં બેઠેલા એવા મારું શરણ પકડજો.''

હું કોણ છું ? બાબા ઘણી વાર 'હું કોણ છું'નું વિવેચન કરતા હતા. તે કહેતા, ''મને શોધવા તમારે ક્યાંય દૂર જવાની જરૂર નથી. કોઈ પણ નામરૂપ સિવાય તમારામાં તેમજ પ્રાણીમાત્રમાં આત્મભાવ (હયાતીનું ભાન) છે તે જ હું છું. આટલું સમજીને તમે મારામાં તેમજ પ્રાણીમાત્રમાં મારું દર્શન કરજો. જો

તમે એ મુજબ વર્તો તો તમે પણ સર્વવ્યાપકભાવ અનુભવશો અને મારી જોડે એકત્વ પામશો.''

માટે આ ગ્રંથના સર્વ વાચકોને હું પ્રણામ કરું છું અને સૌને નમ્રતાથી પ્રેમપૂર્વક વિનતિ કરું છું કે તમે સર્વ દેવ, સંતો, ભકતો બધાનું સન્માન કરજો. શું બાબાએ વારંવાર નથી કહ્યું કે ''જેઓ બીજાની ઈર્ષ્યા કરી બૂરું કરે છે તેઓ મારા જ હૃદયને ભોંકીને મને ખફા કરે છે. પણ જેઓ સહન કરીને ભોગવી છૂટે છે તેઓ મને બહુ વહાલા છે.'' આમ બાબા પ્રાણીમાત્રમાં વ્યાપક છે. તેઓ સર્વત્ર છે. પ્રેમ સિવાય તેમને કશું જ પસંદ નથી. આવાં અમૃત જેવાં પવિત્ર મંગળ સુબહ વચનો બાબાના મુખકમળમાંથી પુષ્પવૃષ્ટિ સમ બહાર પડતાં હતાં. એથી આ અધ્યાય પૂરો કરતાં અગાઉ પુન: આપને એક વાત કરું છું: બાબાની સુકીર્તિનું ગાન કરનારા તથા ભક્તિથી તેનું શ્રવણ કરનારા સૌ સાઈરૂપ છે.

સ્વસ્તિ શ્રી સંતસજ્જનપ્રેરિતે ભકત હેમાડપંત વિરચિતે
શ્રી સાઈસમર્થ સચ્ચરિત્રે 'શ્રી સાઈનાથ નિર્વાણ (૩)'
નામ ચુવાલીસમો અધ્યાય સંપૂર્ણ ।
શ્રી સદ્‌ગુરુસાઈનાથાર્પણમસ્તુ । શુભં ભવતુ ।